

भारतीय अर्थव्यवस्थेची सध्याची स्थिती: जीडीपीचा विशेष संदर्भ एक विश्लेषण

डॉ. उषा एन. पाटील

प्राध्यापक आणि अर्थशास्त्र विभाग प्रमुख

जी.एस. गावडे कॉलेज, उमरखेड जि. यवतमाळ

Corresponding Author – डॉ. उषा एन. पाटील

DOI - 10.5281/zenodo.15240806

सारांश: (Abstract):

भारतीय अर्थव्यवस्थेची स्थिती मोजण्यासाठी जीडीपी (ग्रॉस डोमेस्टिक प्रोडक्ट) हा सर्वात सामान्य मापदंड आहे ज्यामध्ये अर्थव्यवस्थेत उत्पादित सर्व वस्तू आणि सेवांचे एकूण मूल्य चलनवाढीसाठी समायोजित केले जाते. भारताच्या जीडीपीमध्ये योगदान देणारे मुख्य क्षेत्र म्हणजे शेती, उद्योग आणि सेवा. शेतीमध्ये शेती आणि संबंधित क्रियाकलापांचा समावेश आहे, उद्योगात उत्पादन आणि बांधकाम समाविष्ट आहे आणि सेवांमध्ये वित्त, आरोग्यसेवा, शिक्षण आणि पर्यटन यासारख्या क्षेत्रांचा समावेश आहे.

नॉमिनल जीडीपीच्या बाबतीत भारत पाचव्या क्रमांकाची सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था म्हणून उभा आहे आणि इटली, फ्रान्स आणि कॅनडा सारख्या विकसित राष्ट्रांपेक्षा पुढे आहे. असा अंदाज आहे की भारत २०३० पर्यंत जर्मनीला मागे टाकेल. इतकेच नाही तर, आर्थिक वर्ष २५ मध्ये भारताची जीडीपी वाढ ६.४% असण्याचा अंदाज आहे. तसेच, या भारताचा मुख्य निर्यात भागीदार अमेरिका आहे, जो भारताच्या सर्व निर्यातीपैकी १७% आहे. इतर प्रमुख देशांमध्ये यु.एस्.ए. आणि चीन यांचा समावेश आहे. भारताचा ग्राहक बाजार आकार, उत्पादन करण्याची क्षमता, न वापरलेले नैसर्गिक संसाधने आणि थेट परकीय गुंतवणूकीसारख्या सरकारी सुधारणांमुळे ते जगभरातील गुंतवणूकदारांसाठी पसंतीचे ठिकाण बनले आहे. या पेपरमध्ये भारताच्या जीडीपीचा आढावा, भारताचे दरडोई जीडीपी उत्पन्न, इतर देशांमधील भारताच्या जीडीपी वाढीच्या दराची तुलना, जीडीपीची गणना इत्यादी मुद्द्यांचा समावेश आहे.

सूचक शब्द : भारत, भारतीय अर्थव्यवस्था, जीडीपी, भारताचा दरडोई जीडीपी, जीडीपीची गणना

प्रस्तावना: (Introduction)

जीडीपी हा एक महत्वाचा आर्थिक निर्देशक आहे कारण तो देशाच्या एकूण आर्थिक क्रियाकलापांचे आणि वाढीचे मोजमाप करतो, धोरणकर्ते आणि विश्लेषकांना अर्थव्यवस्थेचे आरोग्य समजून घेण्यास मदत करतो.

आर्थिक वर्ष २३ च्या पहिल्या तिमाहीत झालेल्या मजबूत आर्थिक वाढीमुळे भारताला कोविड-१९ साथीच्या धक्क्यातून सावरल्यानंतर युकेला मागे

टाकून पाचवी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनण्यास मदत झाली. आर्थिक वर्ष २५ च्या दुसऱ्या तिमाहीसाठी नाममात्र जीडीपी ७६.६० लाख कोटी रुपये (यूएस \$ ८८६.१६ अब्ज) असा अंदाज आहे, जो आर्थिक वर्ष २४ च्या दुसऱ्या तिमाहीसाठी ७०.९० लाख कोटी रुपये (यूएस \$ ८२०.२२ अब्ज) होता. २०२३-२४ मध्ये नाममात्र जीडीपीमध्ये वाढ ९.६% असा अंदाज आहे, जो २०२२-२३ मध्ये १४.२% होता. वापर आणि गुंतवणुकीसाठी मजबूत देशांतर्गत मागणी, तसेच

भांडवली खर्चावर सरकारचा सतत भर हे आर्थिक वर्ष २४ च्या दुसऱ्या सहामाहीत जीडीपीच्या प्रमुख चालकांपैकी एक म्हणून पाहिले जाते. एप्रिल ते डिसेंबर २०२४ या कालावधीत, भारताची निर्यात २७.५६ लाख कोटी रुपये (यूएस डॉलर ३१८.९६ अब्ज) झाली, ज्यामध्ये अभियांत्रिकी वस्तू (२७.३२%), पेट्रोलियम उत्पादने (१४.५९%) आणि इलेक्ट्रॉनिक वस्तू (८.१९%) या तीन प्रमुख निर्यात वस्तू आहेत. वाढत्या ग्राहक भावनेमुळे वाढत्या रोजगार आणि वाढत्या खाजगी वापरामुळे येत्या काही महिन्यांत जीडीपी वाढीला चालना मिळेल. भारत जगातील सर्वात वेगाने वाढणारी प्रमुख अर्थव्यवस्था म्हणून उदयास आला आहे आणि पुढील १०-१५ वर्षांत जगातील तीन प्रमुख आर्थिक शक्तींपैकी एक होण्याची अपेक्षा आहे, ज्याला त्याच्या मजबूत लोकशाही आणि मजबूत भागीदारीमुळे पाठिंबा आहे.

अभ्यासाचा उद्देश: (Objective of the Study)

1. भारतातील जीडीपीच्या संदर्भात माहितीचे विश्लेषण जाणून घेणे
2. भारतातील जीडीपी दरडोई उत्पन्नाची माहिती घेणे
3. भारतातील जीडीपी वाढीचा दर आणि इतर देशांच्या वाढीच्या दराशी तुलना करणे
4. जीडीपी ची गणना कशी केली जाते हे जाणून घेणे

साहित्याचा आढावा: (Review of Literature)

अचलकुमार गौर(२०१०): यांनी १९८०-२००२ या कालावधीतील २० प्रमुख भारतीय राज्यांचा दरडोई आणि राज्य उत्पन्न निर्देशांक आणि एकूणच अभ्यास केला आहे. ते म्हणतात की ही वाढ केवळ चांगल्या विकसित क्षेत्रांपुरती मर्यादित आहे. ते सुचवतात की भारत सरकारच्या तेराव्या वित्त आयोगाने (२०१०-२०१५) राज्यांसाठी कर/अनुदानांच्या विक्रांतीच्या योजनेत या घटकाला योग्य महत्त्व द्यावे जेणेकरून आंतरराज्यीय असमानता प्रभावीपणे दुरुस्त करता येईल.

अजिताव रायचौधरी (२०१२): म्हणतात की १९९१ मध्ये सुधारणा झाल्या आणि देशाच्या अर्थव्यवस्थेत बरेच उदारीकरण झाले असले तरी, त्यातून सामान्य माणसाला किती फायदा झाला आहे? लोकांचे कल्याण वाढवताना जलद वाढ व्हायला हवी. ही वाढ सर्व सममितीयपणे पसरली पाहिजे.

फोर्ब्सच्या यादीनुसार (२००८): भारताने आपल्या यादीत १६ नवीन अब्जाधीशांची भर घातली असून त्यांची एकूण संपत्ती ५३ झाली आहे. या ५३ अब्जाधीशांची एकत्रित निव्वळ संपत्ती \$३३५ अब्ज इतकी आहे - जी भारताच्या GDP च्या एक तृतीयांश इतकी आहे. २०१० मध्ये, अब्जाधीशांची संख्या ४९ होती. परंतु सर्वात उल्लेखनीय वैशिष्ट्य म्हणजे १० अब्जाधीशांची एकूण निव्वळ संपत्ती \$१४४.७ आहे, जी सर्व ४९ अब्जाधीशांच्या निव्वळ संपत्तीच्या ६५.४ टक्के होती.

मॉटेक एस. अहलुवालिया (२००२): आर्थिक सक्रिय संबंधांच्या विविध क्षेत्रात १९९१ पूर्वीची परिस्थिती आणि आर्थिक सुधारणा/उदारीकरण त्यांना सकारात्मक दिशेने गती घेण्यास कशी मदत करेल याचे वर्णन करतात. त्यांच्या कामात बचत, गुंतवणूक आणि वित्तीय शिस्त, औद्योगिक धोरण, व्यापार धोरण, थेट परकीय गुंतवणूक, शेती, पायाभूत सुविधा, आर्थिक क्षेत्र, खाजगीकरण आणि आरोग्य आणि शिक्षणातील सामाजिक क्षेत्र विकास यांचा समावेश आहे.

रुद्र दत्ता आणि के.पी.एम. सुंदरम (२०१२): स्वातंत्र्यापासून ते आजपर्यंत आर्थिक विकासाच्या सर्व पैलूंचा तपशीलवार अभ्यास आणि विश्लेषण करतात. ते म्हणतात की भारतात सध्या अस्तित्वात असलेली विषमता चमकणाऱ्या भारताचे चित्र खराब करते. ही विषमता कमी करण्यासाठी सरकार आणि स्वयंसेवी संस्थांनी विकासात्मक उपक्रम हाती घेण्यासाठी एकत्र काम करणे आवश्यक आहे. पायाभूत सुविधा, शिक्षण आणि आरोग्यावर अधिक गुंतवणूक करणे. हे एक कठीण काम आहे. त्यासाठी दृढ निश्चय आवश्यक आहे.

सत्यकी रॉय हे अधोरेखित करू इच्छितात की गेल्या चार दशकांत भारतातील सर्व राज्यांमध्ये दरडोई उत्पन्नात वाढ झाली असली तरी, त्या तुलनेत सर्व राज्यांमध्ये आणि अगदी राज्यांमध्ये राहणीमान, साक्षरता, रोजगार आणि पायाभूत सुविधांच्या उच्च दर्जाची पुष्टी करणारे कोणतेही निर्देशक नाहीत. ते असेही नमूद करतात की उत्पन्न वाढले असले तरी त्या प्रमाणात मानवी विकासावरील खर्च वाढलेला नाही.

जागतिक बँकेचा अहवाल (२०११): भारत वेगाने वाढत आहे, जरी सरकारने अलीकडेच मार्च २०१२ मध्ये संपणाऱ्या चालू आर्थिक वर्षासाठी वार्षिक जीडीपी वाढीचा अंदाज ९% वरून ८% पर्यंत कमी केला आहे. राजकीय अनिश्चितता, उच्च वित्तीय तूट आणि उच्च चलनवाढ (अन्न आणि इंधनाच्या किमतीपेक्षा बरेच पुढे जाणारे) यावर उपाय म्हणून उद्दिष्ट असलेल्या व्यापक आर्थिक धोरणांमध्ये कडकपणा आणि युरोपियन आणि अमेरिकन अर्थव्यवस्थांबद्दलच्या नव्या चिंतेमुळे गुंतवणूक वाढीमध्ये तीव्र घट झाल्याने ही मंदी दिसून येते. जागतिक आर्थिक संकटाचा भारतावर होणारा परिणाम कमी करण्यात सरकार बऱ्यापैकी यशस्वी झाले असले तरी, आता हे स्पष्ट झाले आहे की एमडीजीची अनेक उद्दिष्टे केवळ बाराव्या पंचवार्षिक योजनेअंतर्गत (२०१२-१७) पूर्ण केली जातील.

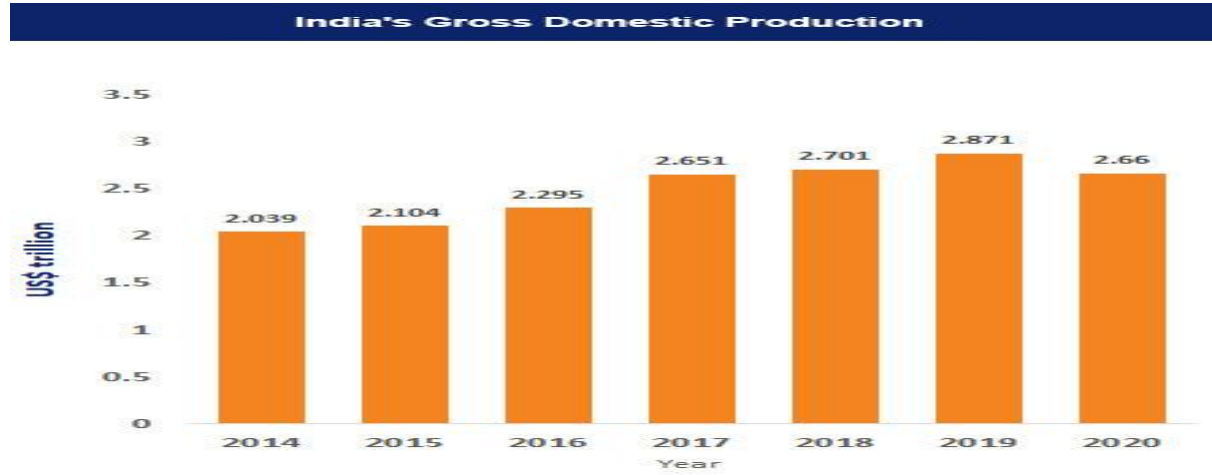
बाजारपेठेचा आकार: (Market Size)

आर्थिक वर्ष २५ च्या दुसऱ्या तिमाहीत वास्तविक जीडीपी ४४.१० लाख कोटी रुपये (५०९.३६ अब्ज अमेरिकन डॉलर्स) असण्याचा अंदाज आहे, जो २०२३-२४ च्या दुसऱ्या तिमाहीत ४१.८६ लाख कोटी रुपये (४८४.२७ अब्ज अमेरिकन डॉलर्स) होता, तर २०२३-२४ मध्ये वास्तविक जीडीपीमध्ये ८.२% वाढ अपेक्षित आहे, जी २०२२-२३ मध्ये ७.०% होती. भारतात ११३ युनिकॉर्न स्टार्टअप्स आहेत, ज्यांचे एकत्रित मूल्यांकन ३५० अब्ज अमेरिकन डॉलर्सपेक्षा जास्त आहे. २०२४ मध्ये १४

टेक स्टार्टअप्सची नोंदणी होण्याची अपेक्षा आहे. फिनटेक क्षेत्र भारतात भविष्यातील सर्वात मोठ्या संख्येने युनिकॉर्न निर्माण करण्यास सज्ज आहे. सध्या भारत जगातील तिसऱ्या क्रमांकाचा सर्वात मोठा युनिकॉर्न बेस आहे. २०३० पर्यंत ४०% ऊर्जा अ-जीवाश्म स्रोतांमधून मिळवून अक्षय्य स्रोतांवरही सरकार लक्ष केंद्रित करत आहे. भारत २०७० पर्यंत निव्वळ शून्य उत्सर्जनाचे उद्दिष्ट 'पंचामृत' या पाच-स्तरीय धोरणाद्वारे साध्य करण्यासाठी वचनबद्ध आहे. शिवाय, अक्षय्य ऊर्जा देश आकर्षक निर्देशांकात भारत तिसऱ्या क्रमांकावर आहे.

मॅककिन्से ग्लोबल इन्स्टिट्यूटच्या मते, उत्पादकता आणि आर्थिक वाढ वाढविण्यासाठी भारताला २०२३ ते २०३० दरम्यान रोजगार वाढीचा दर वाढवून ९० दशलक्ष बिगर-शेती रोजगार निर्माण करावे लागतील. त्याच कालावधीत ८-८.५% जीडीपी वाढ साध्य करण्यासाठी २०२३ ते २०३० पर्यंत निव्वळ रोजगार दर दरवर्षी १.५% ने वाढणे आवश्यक आहे. भारताची चालू खात्यातील तूट (CAD) आर्थिक वर्ष २४ मध्ये GDP च्या ०.७% पर्यंत कमी झाली. आर्थिक वर्ष २५ च्या दुसऱ्या तिमाहीत CAD ९६,७९० कोटी रुपये (US\$ ११.२ अब्ज) होता. आर्थिक वर्ष २४ च्या दुसऱ्या तिमाहीत ९७,६५५ कोटी (११.३ अब्ज अमेरिकन डॉलर्स) किंवा जीडीपीच्या १.३%. हे मुख्यत्वे व्यापारी व्यापार तूट कमी झाल्यामुळे झाले.

साथीच्या काळात निर्यात उल्लेखनीय रित्या चांगली झाली आणि इतर सर्व विकास इंजिने जीडीपीमध्ये त्यांच्या योगदानाच्या बाबतीत कमी होत असताना पुनर्प्राप्तीला मदत झाली. पुढे जाऊन, भारतातील अनेक व्यापारी भागीदारांमध्ये आर्थिक मंदी येत असल्याने व्यापारी निर्यातीचे योगदान डळमळीत होऊ शकते. वाणिज्य आणि उद्योग, ग्राहक व्यवहार, अन्न आणि सार्वजनिक वितरण आणि वस्त्रोद्योग मंत्री श्री. पियुष गोयल यांच्या मते, २०३० पर्यंत भारतीय

जागतिक जीडीपी रँकिंग २०२५: (World GDP Ranking 2025)

जीडीपी किंवा “ग्रॉस डोमेस्टिक प्रोडक्ट” म्हणजे एखाद्या वर्षात एखाद्या देशात उत्पादित होणाऱ्या सर्व वस्तू आणि सेवांचे आर्थिक मूल्य. जास्त जीडीपी दर्शवितो की देश आर्थिकदृष्ट्या मजबूत आहे आणि स्थिर दराने वाढत आहे.

भारत सध्या २०२५ मध्ये जागतिक स्तरावर पाचव्या क्रमांकाची सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था आहे, परंतु २०२५ मध्ये जपानला मागे टाकून जगातील पहिल्या १० मोठ्या अर्थव्यवस्थांमध्ये चौथ्या क्रमांकावर पोहोचण्याचा अंदाज आहे, ज्याचा नाममात्र जीडीपी

४,३४० अब्ज डॉलर्स आहे. शिवाय, आयएमएफचा अंदाज आहे की २०२७ पर्यंत, भारत जर्मनीला मागे टाकून जगातील तिसरी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनेल.

२० ट्रिलियन डॉलर्सपेक्षा जास्त जीडीपीसह, अमेरिका ही जगातील सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था आहे. चीन आर्थिक विकासात मोठ्या प्रमाणात गुंतवणूक करत असल्याने, चीन सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनण्याच्या जवळ पोहोचला आहे. त्यानंतर जर्मनी, भारत आणि युनायटेड किंग्डम सारखे इतर उल्लेखनीय राष्ट्र येतात. पुढील सारणी मध्ये टॉप १० देशांची जीडीपी यादी दिली आहे

Top 10 GDP Countries 2025

Sr. No	Country Name	Continent	GDP (USD)
1	United States	America	\$29,840 Billion
2	China	Asia	\$18,533 Billion
3	Germany	Europe	\$4,772 Billion
4	India	Asia	\$4,340 Billion
5	Japan	Asia	\$4,310 Billion
6	United Kingdom (U.K.)	Europe	\$3,685 Billion
7	France	Europe	\$3,223 Billion
8	Brazil	America	\$2,438 Billion
9	Italy	Europe	\$2,390 Billion
10	Canada	America	\$2,361 Billion

*This data is as per the IMF Projections

भारताचा २०२५ चा जीडीपी रँकिंग: (India GDP 2025 Rank)

आयएमएफच्या अंदाजानुसार, २०२५ मध्ये भारत जपानला मागे टाकून जगातील चौथी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनू शकेल. आज, भारताचे प्रमुख आर्थिक योगदान पारंपारिक आणि आधुनिक शेती, तंत्रज्ञान सेवा, हस्तकला उद्योग आणि व्यवसाय आउटसोर्सिंग हे आहेत.

१ अब्जाहून अधिक लोकसंख्येमुळे २०२३-२४ मध्ये ३२२.८७ लाख कोटी रुपयांच्या वास्तविक जीडीपीसह, भारत जगातील सर्वाधिक लोकसंख्या-आधारित अर्थव्यवस्थांपैकी एक आहे. याव्यतिरिक्त, अलीकडील आकडेवारीनुसार, २०२४-२५ मध्ये भारत ७% दराने वाढेल. याचा अर्थ पुढील आर्थिक वर्ष प्रमुख अर्थव्यवस्थांमध्ये भारताचा आर्थिक विकास सर्वात वेगवान असेल. म्हणूनच, येत्या काही वर्षांत, वाढत्या वापर आणि गुंतवणूकी, देशांतर्गत आणि परदेशी, देशाच्या विकासात योगदान देतील आणि जागतिक जीडीपी रँकिंग यादीत भारताला वरच्या स्थानावर येण्यास मदत करू शकतात.

सरकारी उपक्रम: (Government Initiatives)

गेल्या काही वर्षांत, भारत सरकारने देशाच्या अर्थव्यवस्थेला बळकटी देण्यासाठी अनेक उपक्रम सुरू केले आहेत. भारतीय सरकारने अशी धोरणे आणि कार्यक्रम विकसित करण्यात प्रभावी कामगिरी केली आहे जी केवळ नागरिकांसाठी त्यांच्या आर्थिक स्थिरतेत सुधारणा करण्यासाठीच नव्हे तर अर्थव्यवस्थेच्या एकूण विकासासाठी देखील फायदेशीर आहेत. अलिकडच्या दशकांमध्ये, भारताच्या जलद आर्थिक वाढीमुळे निर्यातीच्या मागणीत लक्षणीय वाढ झाली आहे. याशिवाय, मेक इन इंडिया, स्टार्ट-अप इंडिया, डिजिटल इंडिया, स्मार्ट सिटी मिशन आणि अटल मिशन फॉर रिजुव्हेनेशन अँड अर्बन

ट्रान्सफॉर्मेशनसह सरकारचे अनेक प्रमुख कार्यक्रम भारतात प्रचंड संधी निर्माण करण्याच्या उद्देशाने आहेत. या संदर्भात, देशाची आर्थिक स्थिती सुधारण्यासाठी सरकारने घेतलेल्या काही उपक्रमांचा उल्लेख खाली केला आहे:

1. जानेवारी २०२५ मध्ये वुड मॅकेन्झी यांनी दिलेल्या अहवालानुसार, भारत, अमेरिका आणि पश्चिम आशिया एकत्रितपणे २०२५ पर्यंत १०० गिगावॅट (GW) सौर क्षमता वाढवतील अशी अपेक्षा आहे, तर चीन सौर उद्योगात आपले नेतृत्व सुरू ठेवेल अशी अपेक्षा आहे.
2. जुलै २०२४ मध्ये, अर्थ मंत्रालयाने केंद्रीय अर्थसंकल्प सादर केला आणि जाहीर केले की २०२४-२५ साठी कर्ज आणि एकूण खर्च वगळता एकूण प्राप्ती अनुक्रमे ३२.०७ लाख कोटी रुपये (यूएस \$ ३८३.९३ अब्ज) आणि ४८.२१ लाख कोटी रुपये (यूएस \$ ५७७.१६ अब्ज) असा अंदाज आहे.
3. फेब्रुवारी २०२४ मध्ये, अर्थ मंत्रालयाने अंतरिम २०२४-२५ मध्ये एकूण खर्च ४७,६५,७६८ कोटी रुपये (यूएस \$ ५७१.६४ अब्ज) असा अंदाज जाहीर केला ज्यापैकी एकूण भांडवली खर्च ११,११,१११ कोटी रुपये (यूएस \$ १३३.२७ अब्ज) आहे.
4. २२ जानेवारी २०२४ रोजी, पंतप्रधान श्री नरेंद्र मोदी यांनी 'प्रधानमंत्री सूर्योदय योजना' जाहीर केली. या योजनेअंतर्गत, १ कोटी कुटुंबांना छतावरील सौरऊर्जा बसवण्यात येतील.
5. १७ सप्टेंबर २०२३ रोजी पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी यांनी नवी दिल्ली येथे केंद्रीय क्षेत्र योजना पीएम-विश्वकर्मा सुरू केली. या नवीन योजनेचा उद्देश पारंपारिक कारागीर आणि कारागिरांना ओळख आणि व्यापक पाठिंबा देणे आहे जे त्यांच्या हातांनी आणि मूलभूत साधनांनी काम करतात. ही योजना त्यांच्या उत्पादनांची गुणवत्ता, व्याप्ती आणि

पोहोच वाढविण्यासाठी तसेच त्यांना एमएसएमई मूल्य साखळींशी जोडण्यासाठी डिझाइन केली आहे.

6. ६ ऑगस्ट २०२३ रोजी, देशभरातील १३०९ रेल्वे स्थानकांचे रूपांतर आणि पुनरुज्जीवन करण्यासाठी अमृत भारत स्टेशन योजना सुरू करण्यात आली. या योजनेत दीर्घकालीन दृष्टिकोनासह सतत स्थानकांचा विकास करण्याची कल्पना आहे.
7. २८ जून २०२३ रोजी, पर्यावरण, वन आणि हवामान बदल मंत्रालयाने 'ड्राफ्ट कार्बन क्रेडिट ट्रेडिंग योजना, २०२३' सादर केली.
8. १ एप्रिल २०२३ पासून, 'आत्मनिर्भर भारत' आणि 'स्थानिक जागतिक पातळीवर जातात' या तत्वज्ञानाला पाठिंबा देण्यासाठी एक सक्षम परिसंस्था तयार करण्यासाठी परराष्ट्र व्यापार धोरण २०२३ चे अनावरण करण्यात आले.
9. या क्षेत्रात गुंतवणूक आणि उत्पादन वाढवून भारताच्या उत्पादन क्षमता वाढविण्यासाठी, भारत सरकारने औषधनिर्माण उद्योगासाठी उत्पादन संलग्न प्रोत्साहन योजना (PLI) सुरू केली आहे.
10. २०२२-२३ च्या केंद्रीय अर्थसंकल्पात १,५०० कोटी रुपये (US\$ १८२.३५ दशलक्ष) च्या आर्थिक खर्चासह पंतप्रधानांच्या ईशान्य प्रदेश

विकास उपक्रम (PM-DevINE) ची घोषणा करण्यात आली.

11. पंतप्रधान श्री. नरेंद्र मोदी यांनी १ जानेवारी २०२३ पासून अंत्योदय अन्न योजना (AAY) आणि प्राथमिक घरकुल (PHH) लाभार्थ्यांना मोफत अन्नधान्य पुरवण्यासाठी प्रधानमंत्री गरीब कल्याण अन्न योजना (PMGKAY) नावाची एक नवीन अन्न सुरक्षा योजना सुरू केली आहे.

भारताचा जीडीपी विकास दर गेल्या १० वर्षांचा:

(India's GDP Growth Rate: Last 10 Years)

जीडीपीच्या गणनेमध्ये बाजार विक्रीसाठी आणि सरकारद्वारे प्रदान केलेल्या शिक्षण किंवा संरक्षण सेवांसारख्या बाजारपेठेत नसलेल्या उत्पादनासाठी उत्पादित केलेल्या वस्तू आणि सेवांचे मूल्य मोजणे समाविष्ट आहे. जीडीपी हे अत्यंत महत्वाचे आहे कारण अर्थव्यवस्थेचा आकार अर्थव्यवस्थेतील वस्तू आणि सेवांच्या एकूण उत्पादनावरून मोजला जातो.

या संदर्भात, येत्या काही वर्षांत भारताची अर्थव्यवस्था वाढण्याची अपेक्षा आहे. आर्थिक वर्ष २४ मध्ये ८.२% वाढीसह, भारत २०२४ मध्ये जगातील सर्वात वेगाने वाढणाऱ्या ट्रिलियन-डॉलर अर्थव्यवस्थांपैकी एक असेल. भारताच्या जीडीपी विकास दरावर लक्ष ठेवण्यासाठी, गेल्या १० वर्षांतील जीडीपी विकास दराची संपूर्ण यादी येथे आहे:

Year	GDP Growth (%)	Annual Change
2013	6.39%	0.93%
2014	7.41%	1.02%
2015	8.00%	0.59%
2016	8.26%	0.26%
2017	6.80%	-1.46%
2018	6.45%	-0.34%
2019	3.74%	-2.72%
2020	-6.60%	-10.33%
2021	8.68%	15.28%
2022	7%	1.68%
2023	8.2%	1.2%
2024	8.2%	0%

वरील तक्त्यावरून हे स्पष्ट होते की महामारीच्या काळात नकारात्मक आर्थिक विकास

दरातून सावरल्यानंतर, देशाचा आता ८.२% इतका चांगला जीडीपी विकास दर आहे. दरडोई जीडीपी कमी

असूनही, भारत यादीत वर चढत आहे. शेती, व्यवसाय आणि इतर क्षेत्रांसह विविध क्षेत्रे प्रत्येक टर्ममध्ये रोजगारात सर्वाधिक योगदान देतात, ज्यामुळे ते सर्वात मोठ्या वाढत्या अर्थव्यवस्थांपैकी एक बनते.

GDP ची गणना (Calculating GDP):

GDP ची गणना खालील सूत्र वापरून केली जाते:

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

C हा उपभोग दर्शवितो, ज्यामध्ये सेवांवरील खर्च, टिकाऊ नसलेल्या वस्तू आणि टिकाऊ वस्तूंचा समावेश आहे.

I हा गुंतवणूक दर्शवितो, ज्यामध्ये गृहनिर्माण आणि उपकरणांवर खर्च समाविष्ट आहे.

G हा सरकारी खर्च दर्शवितो, ज्यामध्ये कर्मचाऱ्यांचे पगार, रस्ते, रेल्वे, विमानतळ, शाळा आणि लष्करी खर्च यांचा समावेश आहे.

एकूण निर्यात आणि आयातीमधील फरक निव्वळ निर्यात म्हणून ओळखला जातो, जो **(X-M)** ने दर्शविला जातो.

या संदर्भात, **Y** हा सकल देशांतर्गत उत्पादन दर्शवितो.

निष्कर्ष: (Conclusion)

जीडीपी हा एक महत्वाचा आर्थिक निर्देशक आहे कारण तो देशाच्या एकूण आर्थिक क्रियाकलापांचे आणि वाढीचे मोजमाप करतो, धोरणकर्ते आणि विश्लेषकांना अर्थव्यवस्थेचे आरोग्य समजून घेण्यास मदत करतो.

दरडोई जीडीपी देशाच्या जीडीपीला त्याच्या लोकसंख्येने विभाजित करून मोजला जातो. दरडोई जीडीपीचा वापर देशांच्या आर्थिक वाढीच्या आधारे किती समृद्ध आहेत हे निर्धारित करण्यासाठी केला जातो. दरडोई जीडीपी जास्त असलेले देश औद्योगिक आणि विकसित देश असतात.

भारताच्या जीडीपीमध्ये योगदान देणारे मुख्य क्षेत्र म्हणजे शेती, उद्योग आणि सेवा. शेतीमध्ये शेती आणि संबंधित क्रियाकलापांचा समावेश आहे, उद्योगांमध्ये उत्पादन आणि बांधकामाचा समावेश आहे

आणि सेवांमध्ये वित्त, आरोग्यसेवा, शिक्षण आणि पर्यटन यासारख्या क्षेत्रांचा समावेश आहे.

कालांतराने, भारताच्या अर्थव्यवस्थेचा आकार वाढला आहे आणि म्हणूनच जागतिक जीडीपी रँकिंग २०२४ मध्ये भारत पाचव्या स्थानावर पोहोचला आहे. आयएमएफच्या अंदाजानुसार, भारत २०२५ मध्ये जपानला मागे टाकून जगातील चौथी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था बनण्यासाठी आपले स्थान मिळवू शकतो. आज, विविध सरकारी उपक्रमांमुळे सर्व नागरिकांचे जीवनमान चांगले राहावे याची खात्री झाली आहे, ज्यामुळे जागतिक क्रमवारी यादीत आपले स्थान सुधारले आहे.

संदर्भ: (Reference)

1. Achal Kumar Gaur (2010) has taken 20 major Indian states for the period 1980-2002 for examining the per capita & SDP
2. Ajitava Raychaudhary(2012) ,how much the common person has gained from it? Faster growth should accompany with raising welfare of the people.
3. According to Forbes list (2008),India added to its list16 new billionaires taking its total to 53. Montek S.Ahluwalia(2002) :describes the condition prevailing prior to 1991 in the various area of economic activities
4. Rudra Dutta & K.P.M. Sundaram(2012)-He does the detail study and analysis of all the aspects of economic development right from independence till date .
5. Satyaki Roy wants stress the fact that though in last four decades there has

- been increase in per capita income in all the states in India
6. World Bank report (2011)
 7. *Websites:*
<https://www.ibef.org/economy/indian-economy-overview>
 8. India's Economy to Remain Strong Despite Subdued
[...https://www.worldbank.org](https://www.worldbank.org) › press-release › india's real gdp projected to grow between 6.5–7 per PIB
 9. India's Decade of Economic Resurgence International Monetary Fund
<https://blog-pfm.imf.org> › pfmblog › 2024/05 › india-...
 10. India's growing role in the global economy S&P Global
<https://www.spglobal.com> › special-reports › india-forward